

Merza József

# Ami megtartja az embert

## Egykori postavonatok emlékére

Idős ember néz rám a fényképről. Öltözete egyszerű, földműves viselet, fején puha sapka. Mögötte bokor, vagy sövényrészlet látható. A felvétel készülhetett egy ház udvarán, kertjében vagy a gyümölcsösben. Lehet, hogy nyár volt akkor, de az is lehet, hogy őszi. Nem időzöm azonban sokáig a képi részleteknél, inkább elmondom, hogy ez az ember fiatal korában buzgó vallásos diák, majd egyetemista volt. Matematikusnak készült, emellett hasonló felfogású társaival együtt gyakran találkozó közösséget alkotott. A csoport tagjai a rendszeres miselátogatáson kívül elmélyült lelki életet is éltek, elmondták az egyház napszakokhoz kötött imádságait, gyarapították teológiai ismereteiket, megvitatták az időszerű vallási kérdéseket, később nevük is lett. Vezetőjük egy buzgó szerzetes-pap volt, aki a rendházon kívül élt, és nyílt, szabad szellemben nevelte lelkiismeretes emberekké tanítványait. A csoport kritikusán foglalt állást némely, hagyományosan vallott vallási tétellel vagy gyakorlattal szemben. A Hivatal nem szerette ezt, ezért vezetőjüket fegyelmi úton eltiltotta a tanítástól, írásait indexre tette. Az adminisztratív intézkedések erősen próbára tették a tagok hűségét, azonban az egyház szeretete és az érte végzendő munka egy pillanatra sem vált kétségesse. A közösség nagyon sokat jelentett mindegyikük számára. Az évtizedeken át alakuló közösség megpróbálkozott a szerzetesi életformával is, majd a családok kialakulása és a megszületett gyermekek miatt inkább mezőgazdasági munkán alapuló életközösségre törekedett. Egy idő után azonban világossá vált, hogy az értelmiségi életmód feladása és a földművelő lét megvalósítása csoportmértékben nem megy.

A félreértések elkerülésére terítsük ki kártyáinkat, és tisztázzuk, hogy a 70–80 évvel ezelőtti Tala csoportról van szó, amelynek vezetője, Monsieur Portal, párizsi lazarista szerzetes volt, s a képen látható parasztember, hosszabb ideig egyetemi matematikatanár, Marcel Légaut, a francia Alpok alján lévő Drome megye Die falujának közelében lévő tanyájáról. Nagyon tanulságos az egyszerre közel és távol lévő közösség elméleté-

nek és gyakorlatának megismerése, hiszen a modernizmussal vádolt Portal és barátai mintát adhatnak az értelmiségi becsületességgel párosult modern konzervativizmusra és a „földhöz ragadt” gyakorlatra. Azért idéztem fel őket, mert Légaut azt vallja, hogy a hit tartotta meg, az hordozta őt élete során. Erről lenne szó.

Január közepén felmentem Szanticskára, hogy megnézzem, mi történt a karácsonyi idő alatt. Mínius egy fokkal lakás fogadott, ezért az első éjszakán fejemre húzott sapkával, alaposan beburkolózva aludtam. Másnap meghallgattam a tanya jó és rossz híreit, megállapítottam, hogy ezen a karácsonyon is kivágták két fenyőfát. Kezelésbe vettem a két kutyát, amelyek egy óvatlan pillanatban megették a kamrába kitett mérget, fűrészeltem és nyestem, majd vasárnap délelőtt, két nagy szatyor almával kicsoszogtam az autóbüszmegállóhoz a jégpályává változott, havas országúton, hogy hazatérjek a panellakás meleg bágyadságból feliasztva elfogadható, hogy a csörgő telefon helyett először az olvasólámpa kapcsolójához nyúltam. Gabi volt a vonal végén Debrecenből, és közölte, hogy Jenő meghalt.

Szeptember utolsó szombatján együtt ültünk hármasban az Egyetem sugárúti lakásukban. Késő délután volt, a lemenő Nap besütött még az ablakon. A szoba olyan volt, mint 45 évvel ezelőtt, csak az ablak előtti fa nőtt meg az idő múlásának megfelelően. Jenő három műtéten esett át, a negyedik a következő héten volt esedékes. Békésen, tárgyilagosan tekintettük át a jelent és a kiszámítható jövőt. Jenő Karácsony előtt még beszélt Katival, és elmondta, hogy már a csontjaiba ment a rák. Aztán három hét csend, majd ez a telefon. Nem váratlan. A szeptemberi beszélgetés olyan volt, mintha nem múlt volna el 45 év, egy teljes aktív élet.

Illetve 50 év, mert együtt voltunk egyetemisták is, mi, hárman matematikusok, Gabi elméleti fizikus. Jenő református, Gabi katolikus családból származott. Polgári esküvőjükön Jenő tanúja voltam a Csokonai Színház melletti hivatalban, utána négyesben megebédeltünk a Pál-sörözőben. A

Szent Lajos király hídját adtam ajándékba, mert azon a valamilyen módon hívó, bár nem gyakorló értelmiségi is el tud gondolkodni. Ők mindig komolyan vették az életet, a hitet, a tudást, a megismerhetőt és a meg nem ismerhetőt akkor is, ha az általában vett hitet a maguk módján értelmezték és gyakorolták. Jenő önzetlenül segített kollégáinak, csak Isten a megmondhatója, hány tudományos karrier megalapozásában volt része. Olyanokat is segített, akikről sejtethető volt – ma már tudjuk –, hogy ügynökök voltak. Amikor 1960-ban a Párt elhatározta, hogy segíteni fogja a fiatal oktatók fejlődését – ami egy tájékozódó beszélgetésre szorított –, érdekes módon csak két emberrel foglalkoztak az egész természettudományi karon: velem, a nem-hívővel, és velem, a hívővel. A hitnél vagyunk. Jenő most átment egy másik hídon, *illuc unde negant redire quemquam*, illetve az apostolok szerint egyvalaki mégis visszajött. A keresztények hitet vallják ezt. Ez tartja meg a hívő embert.

Közben leszállt az este, és elindultam a fél hetes misére, hogy megemlékezzem barátomról. Még tartott a mise előtti szentségimádás, a pap és a hívek a litánia utolsó könyörgéseit mondták, majd a záró gregorián dalmok következtek. Körülnéztem. Vajon mit éreznek a körülöttem álló és ülő emberek? Jelent-e nekik annyit ez a dallamsor, mint nekem hatvan év után? Hangáradat, amelyből életre kel egy emberi élet úgyszólván teljes íve. Korok és helyek elevenednek meg benne, fiatalság, közép- és idős kor. Mások életve már lezárult, áttekinthető. Jenőé januárban, Erzsébet Karácsony hajnalán, Évavé novemberben. Hangsor, amely oly sokszor vitt el Isten világába. Dallam, amelyet most és itt az élők énekelnek. Nem is olyan rossz az átlagéletkoruk! Mondjuk 45 év.

Sok a fiatal. A tőlem jobbra álló fiatalember nincs még 35, a bal oldalamon térdelő lány sem idősebb 30 évnél. Az egész idő alatt térdel a hideg kövön. Közel másfél óra. Garantáltan tönkremennek az izületei, ha rendszeresen ezt teszi. Jól illett ez Marie Marguerite Alacoque-hoz, Therese Martin-hez, azokhoz a szerzetes nő-

vérékhez, akik beteggé lettek, s felajánlhatták szenvedésüket Jézus kínjainak kiegészítésére. Mi is megpróbáltuk ezt, Éva is meg én is. Bizony nagyon hideg volt a miskolci minorita vagy a debreceni Szent Anna templom köve. Hittük, hogy talán történik majd valami.

Jó az átlagéletkor, itt *van* hívó közösség. A misét mondó ferences problémátlan prédikációt mond, egyházas a levegő. Ezt élénkíti havonta egyszer a karizmatikusok összejövele. Kinn a téren kereszt hirdeti, hogy keresztény városban élünk. Sok hely tetején frissen emelt fakeresztek mondják, hogy ez az ország keresztény ország. Csillognak az aranyozott kereszték az iskolák tetején, ahová rendezett életű családok gyerekei járnak, és évente kétszer vesznek részt lelkigyakorlaton. Az engem körülvevő templomi közösség mutatja, hogy újratermelődik az az igazságosan vagy igazságtalanul langyosnak mondott hívő társadalom, amely századokon át fenntartja elődei hitét. Jól jegyezték meg ezt, kifulladás vagy mellékvágányra futó radikálisok! Fatális tévedés volt, amikor két évtizeddel ezelőtt elmékedéssorozatot írtam a laikusok koráról? Andi profán kantátának nevezte azt a szöveget, én nem mertem volna kölcsönvenni ezeket a szavakat, de hittem, hogy úgy lesz. Lám, milyen kiválóan folyik majd tovább az az egyházi üzem, amelynek temetési menetéről beszélünk. Mi vagyunk ezért a felelősök, hogy nem tudtuk kidönteni sarkából a régi struktúrákat? Mivelhogy struktúránk nem vonzó, ígéreteink pedig nem nyitnak kerubokkal és szeráfokkal benépesített mennyei egeket? Jobb az embernek a hívő engedelmesség, mint a lelkiismeret magányos küzdelme? Ostobaság volt azt hinni, hogy egy maroknyi csapat, homokszemnyi időben változtat valamit ezredévek épületén? Egy emberéletnyi idő csak arra elegendő, hogy keresztre feszítsenek valakit, aztán majd sietve indul az éles sarkokat koptató erózió? A Jézus nevű radikális zsidó tanító háromezer éves hagyománnyal próbált három év alatt megbirkózni. Abszurd dráma, még ha jó pillanatainkban sírva tapsolunk is neki. Belehalt, bár kétségtelenül jó sajtója lett, kétezer év óta cikkeznek róla, rendezvényeket tartanak a nevében, de egyelőre nem tört meg a történelem könyörtelen körforgása: megtalálnak, kirabolnak és megölnék embereket. S lesz-e szemernyi hit a földön, ha az angyalok megfűjják a végső nap harsonáit? Ismét a hitről van szó.

A Keleti pályaudvarról 0.50 és 1.15 óra között indulnak el a postavonatok Miskolc, Nyíregyháza, Szeged és Pécs felé. Varázslatos világ tárul elénk, ha ilyenkor arra járunk. Az éjszaka sötétjében, az alvó város közepén él és lüktet az információ világa. Gyors kisautók futnak fel a mászor emberekkel teli peronokra, elektromos targoncák szaladgálnak mindenfelé. Nyomdák, kiadók, postahivatalok ontják küldeményeiket a vonatokhoz. Emitt zsákokban leveleket hoznak, amott kötegelt újságpéldányok érkeznek. Dobozok, ládák keresik helyüket az indulásra váró vagonokban. Mindenütt rend, az összeszobott emberek világa. Béla annak idején Kassáról Hatvanig jött a postakocsi elé, hogy ott felszállva úgy tegye rendbe a leveleket, hogy a végállomáson hajnalban átvehessék a rá váró kézbesítők. Ma minden gyorsabb, de nem kevesebb benne a romantika. Az egy-két személykocsiban éjjelkor végző dolgozók, pincérek, zenészek utaznak. A kalauz ismeri őket, ha kell, felrázza őket a leszálláshoz.

Egy dolgos nap végén útra kel az új hír, hogy szétáradva alakítsa egy ország másnapi életét. Negyed kettőkor tehát gigördül az utolsó, a 14500-as postavonat, a szorgos szállítómunkások szétszélednek, s a kapus, kulcsait csörgetve, bezárja az ajtókat. A hajnali, 4.35-ös egri személyvonatig nincs közlekedés. A múlt és jövő közti három óras mozdulatlanságban a szemlélő elgondolkodhat a napok állandóan ismétlődő múlásán. A történelemnek is vannak napjai, s egy történelmi nap, amit a szakemberek korszaknak neveznek, létrehozza, összegyűjti és szétküldi mindazt, amit elgondolt és megvalósított. Hasznos és haszontalan eszmék, jó és rossz alkotások születnek. Mindezt elküldjük, hírré és példává tesszük, és reméljük, hogy lesz belőlük valami. Majd a történelem kapusa becsapja az ajtókat, s a rákövetkező hajnal után feljövő Nap mutatja meg, hogy újra és ugyanúgy kezdődik-e minden mindenütt. Az éjjeli vonatok elmentek, a rendfenntartók kitessekkelik a peronon maradtakat és a nem kívánatos elemeket. Kívül majd lustán, álmosan indul-

nak el ugyanazokon a síneken ugyanazok a villamosok, a kora reggeli misére járók ugyanazokat a hajléktalánokat kerülgetve mennek a templomba. Minden irányból jönnek a hivatalnokok, hogy megkeressék megszokott íróasztalukat, a vállalkozók a munkahelyüket. Reggel elmondhatjuk, hogy tegnap volt egy csodaszép üzenetünk, postára is tettük, az éjjeli vonat elvitte valahová, a sokféle messzeségbe, tulajdonképpen mindenhová. Lehet, hogy valahol örülnek neki, másutt kidobják. Várjuk az új nap új munkásait, de csak azt vesszük észre, hogy emlékeink hallatán a ma embere sajnálkozik a tegnapról beszél.

Hiszek-e abban, hogy ha feljön és magasra emelkedik a Nap, akkor ismét megjelennek az erőshitű, magabiztos, reménnyel és ötletekkel teli munkások, hogy estig majd ők is létrehozzák egy történelmi nap műveit, üzeneteit? Erdemes lesz-e a fürge autóknak és targoncáknak a vonatokhoz futni, hogy az új vonatok újra elvigyék ész és kar új műveit? A tanya kertjében álló öregember bizott-e abban, hogy ismét lesznek majd fiatalok, akik együtt gondolkodnak, együtt teszik a jót és megmaradnak a hitben? A tegnapi hitben? Fiatal hitében, vagy a maiban? Az esti miséről kiözlő mai fiatalság újra áldozatává válik a régi mítoszoknak? Szép lelki érzelmekkel eltelve ugyanolyan alkalmas lesz arra, hogy elfelejtse, vagy meg se tanulja a tegnapi megpróbáltatásokban megtalált jézusi üzenetet? Elment egy történelmi korszak vonata, elvitte a tegnapi felfedezett igazságokat, az ajtókat bezárták, s szép igék híján tanácstalanul kóbor-



lunk az ébredő történelmi reggelben? Tettünk valamit, tehattunk valamit azért, hogy a templomot elhagyó hívősereg más legyen, vagy reménytelen foglyaivá válnak egy változatlanul újraéledt hitvilágnak? Többet tudtunk, mint Monsieur Portal közössége, s ezzel a többel sem jutottunk többre? Miben hihetünk? Ismét a hitről van szó.

Magam felé fordulok és záporoztatom az új kérdéseket. Tehát mi tart meg a hitben? Az, hogy ismerem és elfogadom a vallási tételeket? Törvénytisztelő és törvénytelszítő vagyok? Nem keresem az új törvényeket, hanem őrzöm a tegnapi igazságot? Imádkozom hitbeli kételyeim elmúlásáért, vagy azok legyőzéséért? Vagy inkább azt tartom szem előtt, hogy a tudományos kutatásban éppen nem szoktuk elhessegetni az új gondolatokat, hanem – ha kell – elvetjük, vagy felülmúljuk a régieket? Az tart meg, az ad reményt, hogy elbírom a régi és az új közti feszültséget, hogy viselni tudom a bizonytalanságot, hiszen nincs abszolút megbízható ismeret? Bízom egy emberecsoport mindennapi véleményében, amelyet nem vonok kétségbe? Visz aktivitásom lendülete, amely nem teszi szükségessé a gondolkodást? Éltem az öröm, amellyel azok fogadnak, akikért tudok tenni valamit, s az öröm, hogy – annyira-amennyire – képes vagyok a felebaráti szeretetre? Rossz pillanataimban pedig, amikor fáradt vagyok, megtart a mindennapi élet megszokott kényszere, amelyet szenvedek, de nem tudok kitörni belőle?

Csodaszép a tó jege, ha szélcsend idején jön létre. A fontos az, hogy sima legyen a felszín, alatta a hideg majd elvégzi a többi, 30-40 centisre is megvastagszik a jég. Tükre ilyenkor benépesedik emberekkel, hiszen biztonságosan járhatunk, szaladgálhatunk, kocsolyázhatunk rajta, még szekerek is gondtalanul rámehetnek. Ha lenézünk az alattunk lévő üvegyszerű rétegbe, akkor a természet változatos műremekeit látjuk. Különböző méretű légbuborékok, érdekes minták, levelek alakulnak ki. Valóban jól érezzük magunkat, életünk biztonságban van a szilárd felületen. Szép élményeink lesznek, hiszen a személyöködtető alakzatokhoz élőlényeket, személyeket társíthatunk csakúgy, mint a csillagos ég lakóival tesszük. Ki gondol arra, hogy mi van a jég alatt? A jégen járkáló, nyüzsgő emberek inkább egymásra figyelnek. Társadalmi életet élnek, gazdálkodnak, művészetük és világnézetük van, hiszen mindezt létrehozhatják a felszínen is. Örülhetnek egymásnak és

haragudhatnak egymásra, érdekképviseletekbe tömörülhetnek, elméleteket alkothatnak aszerint, hogy ki mit vél látni a megtartó jég üvegében. Jégirodalom keletkezhet, s a jégbe vetett hitek vallásokba gyűjthetők az embereket. De hát van egy mélység, ahová nem hatol le a napfény, ami ismeretlen, aminek erői akkor mutatkoznak meg, amikor évszakváltozásakor, hatalmas dörvüléssel veszedelmes hasadékok nyílnak meg.

Lehet a felszínen élni, ha nem nézünk a mélybe, vagy nem akarunk elég mélyen nézni a mélybe. Teljesen lelátni nem lehet, még azok sem képesek rá, akik egész életüket áldozták a megfigyelésnek. Élhetünk hát szorongás nélkül ebben a sokféleképpen magyarázott, vagy épp ezért – mindent összevetve – magyarázat nélküli világban? Igen, szakmám hozzászoktatott ahhoz, hogy nem kell, mert nem lehet, egyszerre leásni a végső okokhoz. Beérem a mindennap munkáját és békéjét megadó alapelvekkel, és megköszönöm az életnek, ha időről-időre valószínűleg mélyíthetem tudásom alapjait. Az elmélet próbaköve a gyakorlat, a szellemvilágban is, s ha a gyakorlat igazolja tetteim jóságát, akkor nyugodt lehetek. Sok mindent említhetünk, ha az európai ember örökségéről beszélünk, istenek és hitek, hősök és mondák élnek történelmünk mélyén, de több mint kétezer éve megszületett a tételek bizonyításának igénye, áldás és teher egyszerre. Ettől más az európai gondolkodás, és nem attól, hogy hiteink eltérnek Kelet- vagy Dél-Azsia világnézeteitől. Innen ered minden biztonságunk és, jaj, innen jön szorongásunk a bebizonyíthatatlantól. Még jó, hogy végesek vagyunk, és beérhetjük a véges világgal és néhány elfogadható kritériummal, ami alapján eldönthetjük, hogy mi a jó, és mi a rossz. Az élet élni akar, s minden, ami óvja az életet, jó, ami tönkreteszi, rossz. A cselekedetek bizonyító erejük, láthatóak, közölhetőek, megismételhetőek. Újra mondom: tudom, hogy nem lehet mindent bebizonyítani, valahonnan el kell indulni. De hogy ez az indulás az életet szolgálja, oly általánosnak kell kimondanom, hogy ne lehessen a széthúzás, a megosztás oka, hanem az egymásra találásé. Ebből a szempontból egy megítélés alá esik, ha azonos fizikai történést leíró koordinátarendszerek ekvivalenciájáról, vagy ugyanazt a jót előmozdító hitek egyenértékűségéről van szó. A rendszerek, természetesen, kortól, helytől, embertől függően különleges jegyekkel díszíthetőek, hiszen ettől színesebb az élet, és hát különböző irányokból jövünk,

csak tudni kell, hogy mi az alap, mi a mindenki által elfogadható, cáfolni nem kívánt tétel. A megisztult, mindenkihez odafordulni tudó hit erre van. Még ha nagyon kevésnek is látszik, még ha ismeretlen mélységeket sejtet is maga mögött.

Biztos hitre – a két szó ellentmond egymásnak – nem juthatunk, de hihetünk abban, hogy legjobb tudásunk szerint cselekszünk, s ha az áldott – tudományos vagy erkölcsi – gyakorlat nem tiltakozik ez ellen, akkor elértük az embernek megadatott lehetőség teljességét. Megnyugodhatunk. Ha nem kényszerít tisztviselői állás, át nem látott, elhamarkodott fogadalom, akkor helyzetünket felmérve végezhetjük napi munkánkat. Talán nem olyan sziklaszilárdan, mint a breton parasztasszony, csupán az örök kísértésnek kitett értelmiségi tisztességre törekvésével. Hiszek a meg nem szűnő fájdalommal járó törekvés igazoló, bizonyító erejében. Ez az én létem, más nem lehetek. Ez az én hitvallásom, másra nem vagyok képes.

Örülöm kell, vagy el kell borzadnom önmagamtól? Életem végére ennyire jutottam? Szinte semmit sem tudok? Az emberek megcsodálják és irigylik azt az eleganciát, amivel világhírű tudósok kijelentik, hogy egy szorgos munkában eltöltött élet után is alig van valamijük. Gyermekeként játszunk a kavicsokkal az ismeretlenség végtelen óceánja mellett. Így Newton, akiről a World Who's Who in Science az egyik leghosszabb címszót írja. Kicsit nevésségesnek is érzem, hogy magamról szólólván Newton idézem. Hiszen ő hatalmas életmű birtokában emlegethette *olignosztikus* voltát. Mit mondhatok én, hozzá képest, a magaménak? Mi van nekem? Mit adhatok ezután másoknak? Talán csak ennyit: Ajándékba adhatom az olvasónak mai szellemi fényképemet. Töprengve, szűrősan nézek róla a világba. Nem vagyok oly megnyerő, mint egykori francia, paraszttá lett kollégám, többen nem is szeretik ezt a tekintetet. Jó a konvertitáknak, nekik happy enddel fejeződik be az élet, de vajon nekem mit hoznak még az évek? Ha erős vagyok, azt válaszolom: mindegy, csak megmaradjon a becsület. Veszített csata után is meg lehet üzenni: *tout est perdu hors l'honneur*. Nem is biztos, hogy olyan végzetes a helyzet, hiszen a borúra jöhet még derű – hogy egy másik, nemzetközileg is ismert szállóigét idézek. Addig pedig várok, és élek gyermekkorom feledhetetlen hitéből. Ilyen is van. De azért, öreg paraszt barátom, megvívott harcoddért őszintén irigyellek Téged.

2004. május